

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

SAMTIDEN

VECKOSKRIFT

FÖR

POLITIK OCH LITTERATUR

UTGIFVEN AF

C. F. BERGSTEDT.

N° 29.

Lördagen den 18 Juli

1874.

Det nya härordningsförslaget.

II.

Vi hafva uti vår föregående uppsats sett, huru det skulle komma att förhålla sig med de tre stora vapenslagen, fotfolket, rytteriet och artilleriet: på en infanterihär, såsom den kunde och borde af Sverige uppställas, af omkring 100,000 man skulle komma omkring 5,500 ryttare och 300 kanoner. Men dessa äro ej de enda, om än de väsentliga vapenslag af hvilka en modern armé består, och innan vi gå vidare skola vi egna några få ord åt ingeniörtropparne och trainväsendet.

Det förra slaget af troppar är hos oss jemförelsevis nytt och har hittills varit förenadt med fortifikationen, från hvilken inrättning Topografiska kåren först för något mer än 40 år sedan blef utbruten och förenad med generalstaben. Vapnets ökade vikt har gjort en ytterligare sönderdelning önskvärd; hvarje arméfördelning bör naturligen på krigsfot erhålla en erforderlig styrka ingeniörtroppar med tillhörande broequipage. De måste derjente i krigstid kunna lemna pontons- och skanstygskolonner för högkvarteret, uppsätta fästningskompanier i Stockholm, Carlskrona, Carlsborg och Vaxholm samt förse hären med fältsignal- och fältjernvägs-afdelningar. För detta ändamål borde af dessa troppar bildas regementen, hvardera af något öfver 2,000 man med 7 à 800 hästar. Ett fältsignalkompani med förläggning i Stockholm, som vid krigsrustning borde svälla ut till 2, bör

medföra materiel till omkring 4 mil telegrafledning. Fältjernvägsafdelningen, förlagd i Carlsborg, skulle under fredstid icke upptaga några värnpligtige.

Något trainväsende har hittills icke funnits vid vår armé, emedan den varit uteslutande organiserad för freden; för de få och sällan förekommande flyttningarna af ett eller några få regementen till annan ort än lägerplatsen har man haft god tid att bereda särskilda fortskaffningstillfällen. Men i krigstid måste en armé kunna röra sig med egna hjälpmedel, och en här som saknade en redan på fredsfot ordnad train vore i icke mycket bättre ställning än en jägare, som väl beväpnad och utrustad föröfrigt icke hade några stöflar. Generalstaben hade tänkt sig att efter den äldre preussiska organisationens föfedöme hela trainen skulle vara förenad med artilleriet, hvilket för besparings skull borde fortskaffa icke blott sina egna förnödenheter utan hela arméfördelningens i öfrigt. Komiterade anse det för en miss-hushållning att använda fullt utbildade artillerister till sådana förrättningar som bättre utföras af särskildt dertill inlärdt manskap, hvilkas öfningstid icke behöfde vara längre än liniesoldatens. På fredstid blefve trainen ordnad på 3 fristående kårer, hvilka på krigsfot skulle utskiftas på arméfördelningarna, med en sammanlagd personal af 9,801 man och 9,529 hästar.

Swedish Bibliotek

och ett återvändande till de normala värdena, mindre bländande men vida sundare, synes vara att redan för den närmaste framtiden emotse.

Tiden för inkallandet i tjänstgöring måste naturligen bestämmas med afseende på de vanliga tjänstfolksflyttningarna och har därför blifvit satt till den 1 November för $\frac{2}{3}$ af fotfolkets och trainens rekruter, samt till den 1 maj för alla de öfriga. Men då det kunde blifva svårt för en del af det unga manskapet att genast efter den första öfningstidens slut få passande tjänst eller sysselsättning, föreslå komiterade att de som så önska skola kunna kvarstanna vid rytteriet till fulla 2 år och vid de öfriga vapnen till 18 månader, dock att sådana frivillige icke antagas till högre belopp än 10 procent af årsklassen vid fotfolket och artilleriet samt 30 procent vid gardet, rytteriet och ingenjörtrupperne.

Till den första öfningen sluta sig repetitionsöfningarna under 3:dje och 4:de året af tjänstetiden i linien såsom beklädningen på en möbel, eller, kanske rättare sagdt, såsom taket på huset, ty det är först under den senare tjänstgöringen, då bataljoner, skvadroner och batterier uppbbringas till full fältstyrka, som soldaten får tillämpa hvad han lärt i kasernen och erhåller begrepp om hvad verklig fälttjänst vill säga. Vi anse det viktigt att utsäga detta, emedan vi hört att dessa två år efter hvarandra upprepade tjänstgöringar, hvardera upptagande så lång tid som hela den nu varande beväringsofningen, väckt mer ovilja än sjelfva den tio och en half månader långa rekrutbildningen. Det är ej nog, har man sagt, att de unga medborgarne skola vara utlärdas yrkessoldater, utan de skola dertill, lång tid sedan de blifvit återgifna åt det borgerliga lifvets frihet, ryckas från sina nyttiga sysselsättningar, för att rätt grundligt få smaka militärlifvets tyranni. Ett sådant föreställningssätt kan vara ursäktligt hos en provinsallmog, som aldrig haft anledning att göra sig reda för hvad kriget är och hvad det fördrar, men icke hos personer i hvilkas händer grundlagen lagt rätt att besluta öfver samhällets viktigaste angelägenheter. Resonnementet är ungefär lika klokt, som om någon skulle föreställa sig att den unga man som vid universitetet just aflagt sin prestexamen dermed kommit i full besittning af all den andliga erfarenhet han under hela sitt lif behöfver

för ett välsignelserikt utöfvande af sitt kall. Den första tjänstetiden är en *skolbildning*, oundgänglig såsom all skoluppfostran, men icke något vidare: det är först under repetitionsöfningarna som de egentliga fältmanövrer och större trupprörelser kunna företagas hvilka äro lika nödvändiga för manskapets som befälets daning, och hvilka därför anses oskiljaktiga från alla arméers fredsutbildning. Men dessa öfningar hafva äfven ett annat mål, om möjligt ännu viktigare, emedan det är af en mera andlig beskaffenhet: för att utstaka det skola vi begagna komiterades egna vackra och sanna ord.

»Då den unge värnpliktige efter den första öfningstiden återvänder till sitt hem, kan han hafva förvärfvat ganska goda militära kunskaper och färdigheter, samt möjligen gjort sig rätt väl förtrogen med sitt yrkes fordringar, men han är dock icke soldat, och en oafbruten sysselsättning med det borgerliga förvärfvets yrken skulle snart komma honom att glömma hvad han lärt. Efter några år vore han sannolikt icke användbar för militärisk tjänstgöring utan att dess förinnan hafva genomgått en ny rekruetskola. Deremot då hvarje värnpliktig vet att han efter den första öfningstidens slut ytterligare de tvenne närmast följande åren af sin tjänstetid i linien skall återvända till sin gamla tjänstgöring, bibehålles hos honom intresset för de militära sysselsättningarna; han känner sig vara till en viss grad krigare till yrket, och då han åter inträder i tjänstgöring, har hvad han förut inhemtat hunnit till mognad. Genom att å nyo inträda i ledet återfinner han det befäl som ledt hans första steg på den militära banan, sammanträffar å nyo med forna kamrater och påminnes om de förhållanden hvarunder han till förene under en längre tid lefvat, hvarigenom hos honom väckes kärlek till vapenyrket och till det regemente i hvars rullor hans namn är inskrifvet.» Till och med i den preussiska krigsuppfostran, ehuru den är tre och en half gång längre än den som här blifvit föreslagen, anses höstöfningarna så väsentliga att ingen betraktar sig som soldat förr än han i dem deltagit.

Komiterade hafva i det nyss anförda stycket vidrört ett par af sjelfva hufvudpunkterna i värnpligtssystemet, hvilka synas oss förtjena en närmare utveckling. Ett af indelningsverkets viktigaste företräden, som fäst nästan alla intelligenta främlingars be-

undrande uppmärksamhet, och otvivelaktigt det som mer än något annat bidragit till dess militära framgångar, är den ömsesidiga tillgifvenheten mellan manskap och befäl. Soldaten är en bonde, kaptenen, majoren och öfversten äro också bönder, ehuru i större stil och med vidsträcktare blick, men intressena hos båda parterna äro de samma, ungdomsminnena från fädernebygden gemensamma: med ett ord, det är ett slags patriarkaliskt förhållande af den vackraste beskaffenhet. Det är så, eller rättare sagdt det var, ty de enkla och rent menliga förhållanden som adlade indelningsverket äro nu till största delen försvunna, sedan officerarne nästan icke mer bruka sina boställen, och hos sjelfva soldaten den gamla föreningen af duglighet i tjensten och duglighet på torpet börjar blifva mer och mer sällsynt. Hvad känner rotesoldaten om den unga löjtnanten, som nyss med beröm gått genom krigsskolan, eller den nya majoren, om hvars utmärkelser i främmande krigstjenst och vackra taktiska eller strategiska skrifter intet rykte nått till hans öra? Bondesoldaten har få eller inga allmänna intressen att slåss för; väl älskar han sitt fädernesland och särskildt sin fosterbygd, men han behöfver att denna kärlek skall förkroppsligas i en menniska, en lefvande varelse, som han ser alla dagar, som han känner personligt och lärt sig att älska, emedan båda dela samma faror och hvarje stund kunna gifva hvarandra bevis på tillgifvenhet. Icke för en politisk princip, vore den än så hög, går han i döden, men väl för sin löjtnant eller kapten eller major. Så var det åtminstone: vi kunna icke säga hvad som är, emedan ingen derom ännu har någon erfarenhet. Så mycket tro vi oss veta, att förhållandet mellan befäl och manskap vid de värfvade regementena är på det hela vänligare och förtroendefullare än vid de indelta, sedan officerarne upphört att bebo sina boställen; vid de förra hafva soldater och officerare lärt att känna hvarandra under en gemensam tjenstgöring, och det naturliga förtroendet utvecklar sig med styrka under en sådan beröring, der icke särskilda förhållanden alstra motsatta tänkesätt.

Hvad som utgör den största skilnaden mellan den preussiska och den franska folkhären är, att medan de franska liniregementena, sammansatta från hela landet, ständigt ombyta förläggningssorter, och befälet står i ett särdeles främmande förhållande till man-

skapet, så utgöras de preussiska alltid af unga män från en och samma trakt, hafva sin förläggning så nära hemorten som möjligt, och ett befäl som, trots den starka klasskilnaden i öfrigt, genom den långa tjenstgöringens vana blir nära förbundet med truppen, hvars aktning och förtroende det snart vinner genom öfverlägsna kunskaper. Med vårt folks sociala vanor, ett lyckligt lagom mellan franskt lättsinne och tysk styfhet, bör den årslånga beröringen mellan officerare och värnepligtige blifva en god uppfostran för båda parterna, och om de tyska höstmanövrerna kunna af manskapet motas med nöje och längtan, såsom kärkomna tillfällen att återupplifva gamla bekantskaper, på samma gång som tjenstgöringen, ehuru tyngre, är ojemförligt mer tilltalande, emedan soldaten nu får se hvad hans förut förvärfvade färdigheter duga till, så bör detta ännu mer blifva händelsen hos oss, der hela folklynnnet är så mycket vänligare än i Preussen, och de särskilda samhällsklasserna vida bättre förbundna. Hvad som blifvit sagdt om repetitionsöfningarna torde i ännu högre grad kunna lämpas på de tio dagarnes bataljonsöfningar för de båda yngsta landtvärnsklasserna, och den tunga de medföra kan lättas genom att rätta tiden för dem efter de särskilda orternas bekvämlighet.

Vi komma nu till en sida af vårt ämne som är af utomordentligt intresse, nemligen det genom sjelfva lagen bestämda förhållandet mellan befäl och tropp. I en armé med så kort tjenstgöringstid som här blifvit föreslagen är det omöjligt att ur ledet fylla de lägre taktiska befälsposterna, och befälscadrerna måste derföre äfven på fredsfot hafva full styrka, men som den talrika personalens tid genom öfningarnas kortvarighet äfven tagas betydligt mindre i anspråk än i andra arméer, måste aflöningen ställas derefter, och det förutsättes att officeren på den tid han har ledig från tjensten skall kunna i näringsarnas och industriens tjenst väsentligt förbättra sin ekonomiska ställning. Detta hvad det egentliga befälet angår, som på sådant sätt kommer i en liflig och oafbruten beröring med det borgerliga samhället: endast generalitetet, regementscheferna, generalstabs-officerarne och fortifikationsbefälet äro paraknade för beständig tjenstgöring; öfriga officerare kunna efter 3 års tjenst för längre tider hemförlofvas. För öfrigt har i officersgraderna ingen förändring blifvit ifrågasatt mot

det nu varande förhållandet. I afseende på underofficerarne åter föreslås en genomgripande förändring, i det att deras hos oss helt egna och från manskapet alldeles afskilda ställning skulle upphöra, liksom alla olikheter i beklädning, beväpning och underhåll mellan underofficeren och soldaten, så att endast gradbeteckningen, som utmärker befälsrätten, och den något högre aflöningen för den förre skulle skilja mellan dem, och alla underofficerare stå i ledet utom fanjunkaren, hvars högre befälsrätt och olikartade tjänsteåligganden berättiga honom till ett sådant undantag. Denna underofficerskårens förändrade ställning är redan en nödvändig följd deraf att den gemensamma värnplikten i samma led sammanför ynglingar af alla samhällsklasser och bildningsgrader, då hvarje på ståndsväsende grundad skilnad måste upphöra och allt befäl tagas ur ledet. Den skall utan tvifvel hafva till följd stora militära verkningar, hvilkas omfattning vi fränsäga oss att bedömma, men knappast mindre politiska. I det att en hel mellanklass blifvit utplånad, hvilken stod ungefär midt emellan manskapet och det egentliga befälet men var i fullt åtnjutande af politiska rättigheter, rycker på en gång hela ledet närmare sitt befäl, och det torde knappast blifva möjligt att från politisk rösträtt längre utesluta de värnpliktige som icke äro i besittning af de hittills fordrade förmögenhetsqualifikationerna. Vi lemna dock detta tills vidare derhän, men äfven om — hvad som synes oss bäst öfverensstämman med vårt samhällsväsende och dess historiska traditioner — beskattningen fortfarande förblifver grunden för rättigheten att mera direkt deltaga i allmänna angelägenheter, så kan den nya härordningen i alla händelser icke undgå att mäktigt inverka på samhällets utveckling i den rätta demokratiska riktningen, och just derigenom bidra till att stäcka de anspråk som börjat visa sig hos dem som representera flertalet af de nu varande röstberättigade, att för egen räkning taga hela lagstiftningen om händer. Det blir nemligen en helt annan ande hos den ungdom som uppfostas till full känsla af ordningens nödvändighet och de högre kunskapernas berättigade öfflytande, än hos dessa unge män som uppväxa endast till medvetandet af en nyvunnen makt och lefva utan någon egentlig beröring med de klasser som stå öfver dem i bildning och erfarenhet. Vi förutse också att det hos den nu herskan-

de klassen skall, utom de ökade kostnaderna och uppoffringarna enskildt för de värnpliktige, finnas ett nytt skäl att motsätta sig den nya härordningen just i denna rubbning af deras närvarande maktställning, hvilken svårigen kan helt och hållet uteblifva.

Det har icke för denna gång varit vår afsigt att vidare inlåta oss på enskildheterna af det föreliggande härordningsförslaget, anfalet af dess fasta befälsstam och dess civila stater o. s. v., eller längre än hvad redan skett redogöra för de punkter i hvilka komiterade skilja sig från generalstabens. Till allt detta och mycket mer som kan vara af allmänna intresse, såsom, för att blott anföra ett enda exempel, det särdeles fyndiga sätt som de komiterade uttänkt för underhållet af rytteriets stambästar under tiderna mellan sommaröfningarna, skall det utan tvifvel erbjudas oss mer än en anledning att återkomma. Icke heller skola vi för tillfället företaga någon närmare granskning af de beräknade utgiftsposterna. Betydliga, såsom de naturligtvis äro, tro vi icke att de vore öofvervinneliga, i fall förslaget eljest skulle befinnas antagligt. Så mycket torde emellertid af det redan anförda vara klart, att är det fråga om ett verkligt försvar, som under en tid af ovanlig politisk otrygghet skall kunna försäkra vår sjelfständighet, så innehåller det nu framlagda förslaget ingen ting för mycket, och hela systemet smakar så litet som möjligt af militarism. Så t. ex. hafva komiterade antagit att de årliga mönstringarna, hvilka äro nödvändiga såsom kontroll på riktigheten af de rullor som föras af landtvärnsbefälet, och på hvilka kändedomen måste grundas om det manskap som för härens olika afdelningar är att påräkna inom hvarje del af landet, skola, för att vara så litet som möjligt betungande för manskapet, verkställas kompani- eller sockenvis, och dermed är en vigtig invändning mot värnpligtssystemet på ett lyckligt sätt undanröjd. Kostnaderna, af komiterade beräknade till 28,750,000 kronor om året, äro naturligtvis stora för ett så litet land som vårt, men i jemförelse med andra länders af samma eller liknande folkmängdsnummer och politisk ställning icke öfverdrifna. Så betalar det neutrala Belgien för sin landtarmé årligen omkring 26,5, och det ännu mindre konungariket Nederländerna 26,6 millioner riksdaler. Icke heller är tillökningen från den nu varande statsregleringen under Fjerde hufvud-

titeln så enorm som man skulle hafva kunnat vänta; i 1875 års stat äro de ordinarie utgifterna beräknade till kr. 11,710,400:
 extra ordinarie utgifter . . . 3,837,969: os
 och utgifter under löpande året 7,040:

Summa 15,555,409: os.

Men läggas till dessa 15,5 millioner utgifterna för indelningsverket, som med alla de ovissa besvären torde utan öfverdrift kunna uppskattas till 4,5 millioner, så blir stegringen icke fullt 9 millioner. Antagligen kommer härtill räntan å sådana nybyggnads- och reparationskostnader som blott för en gång utgå till det första iordningsställandet af kaserner, exercisplatser och öfriga anordningar, hvarom betänkandet ingen ting upplyser, men då kronan här och der i landet har egendomar med stora obegagnade åbyggnader, torde dessa utgifter icke böra blifva så stora. Och framför allt måste man göra sig noga reda för den valuta vi nu få för våra 20 millioner, då man säkert skall finna att vi nu hafva ett dyrare försvar än vi gerna kunna någonsin få, om dess verkliga värde tages i betraktande.

Det tillkommer oss icke nu att afgöra hvar dessa penningar skola tagas, och öfver hufvud icke ens om de skola behövas, utan endast att, under den förutsättningen att statsmakterna fortfarande tänka på ett *betryggande* nationalförsvar, som vore bygd på annan grund än indelningsverket, tillse hvilka de allmänna följderna skulle blifva af det nu föreliggande förslagens godkännande. Vi fästa oss nu icke vid rikets förhållande till främmande makter och till vårt brödrarrike, ehuru det synes oss gifvet, att en sådan revolution icke skulle aflöpa utan att mäktigt höja vårt lands aktning och anseende hos alla andra folk. Men i alla afseenden betydelsefullare blef den revolution som skulle göra sig i det inre. Efter som vi nyss talte om den ekonomiska sidan af saken, måste vi med full tillförsigt uttala den öfvertygelsen, att de millioner som skulle tillkomma på statsbudgeten icke skulle vara bortkastade för den allmänna välmågan. Mer än en stor godsegare har försäkrat oss, att han med glädje skulle släppa ifrån sig sina arbetare i den första klassen af värnpligtsåldern, för att återtaga dem efter tio och en half månaders rekrutöfning, och att han skulle anse sig mer än skadeslös för deras frånvaro genom den stegrade arbetskraft, den höjda intelli-

gens samt den vana vid sträng punktlighet och godt allmänt skick de antoges komma att medföra från garnisonslifvet. Vi tro också att dessa förhoppningar icke innehålla något öfverspändt, och att i alla händelser ganska mycket af dem skulle blifva realiseradt. Om den ytterligare skolbildning i allmänna kunskapsämnen som skulle gå hand i hand med den egentliga yrkesundervisningen behöfva vi icke vara vidlyftige: kasernen blefve för flertalet af allmogens söner en väl behöflig fortsättning af folkskolan, och så mycket verksammare i detta afseende än folkhögskolan, som det blefve möjligt att anskaffa de allra bästa lärare som landet hade att erbjuda. För det unga manskapets sedlighet tro vi icke att någon behöfde hysa farhågor, sedan den tid lyckligen är förbi då hvarje värfvadt regemente oundvikligen ansågs vara en härd för alla tänkbara laster, och man behöfver i detta afseende endast jemföra flertalet af det värfvade manskapet, sådant det nu befinnes, med dess föregångare i tjensten för ett par decennier sedan. Genom den allmänna värnpligtens antagande såsom grundsats får hvarje husfader och husmoder i landet ett omedelbart intresse uti denna vapenskola, der deras söner skola taga för hela lifvet viktiga intryck. Det blir en skoldirektion af makalösa dimensioner, och fastän medlemmarne icke kallas till några sammanträden, skola de nog på andra vägar veta att göra sin vilja förnummen. Men det är icke blott manskapet utan befälet, särdeles det yngre, som ett sådant målsmanuskap kommer till godo, och det lärar icke fela att en annan ton gör sig gällande vid dessa öfningar än den man led samt nog ännu nödgas höra vid våra beväringsmöten, der rätt gyckel, hänfulla tillrättvisningar och osmakliga svordomar ännu mångenstädes synas höra till den lagstadgade ordningen.

För de värnpligtige af medelklasserna och den förmögnare allmogen blefve naturligtvis ett helt års vapentjenst ingen medelmåttig uppoffring, så vida icke ersättning komme i form af fysisk och andlig tillväxt, stegrade sedliga energier och i allmänhet i utvecklingen af de egenskaper som gifva personligheten ett högre värde. Man behöfver icke misströsta om sådana resultat, emedan man sett dem på andra håll, och man må säga så mycket godt som möjligt om vår uppväxande ungdom, så finnas dock vissa nationella olat- ter, veklighet och flärd, hvilka väl behöfde

bortrensas genom en mera hårdande uppfostran.

För de obemedlade klasserna deremot skulle den ettåriga vapentjensten blifva en verklig välgörning. Den värnpligtige ynglingen i torftigare vilkor gör ingen förlust, då han för ett år utbyter tjensten hos en enskild husbonde mot tjensten hos staten, der hans behandling i alla afseenden gynnar hans fysiska och andliga utveckling. Huru mången medellös värnpliktig skall icke från kasernen hemföra minnet af sitt lyckligaste år; det torftiga hemmets försakerelser har han fått utbyta mot en enkel men sund och riklig näring, som ger fart åt hans kanske af nöden hämmade kroppsväxt och förser honom med ett kapital af styrka, som snart skall bringa honom en högre vedergällning för hans arbete, utom det att så många unga mäns samtida frånvaro från deras dagliga förrättningar icke skall undgå att höja äfven det enklaste arbete i pris på den allmänna marknaden. Han blir väl klädd och renligt berbergad, får vänja sig vid en snygghet och en ordning, som kanske varit främmande för hans fädernehem, men som för framtiden otvifvelaktigt skola höja hans värde för andra, liksom hans värdighet inför honom sjelf. Han blir dertill väl bemött, kanske för första gången i lifvet, slipper höra öfvermodiga snäsor och föraktliga erinringar om sin ringhet, åtnjuter det förädlade inflytandet af umgänge med mera bildade ynglingar, och har rikliga tillfällen att inhemta nyttiga kunskaper. Den svenska bonden är af naturen stark och sträfsam, men hans hårdighet är ofta mer passiv än aktiv, och han är i stort behof af att väckas och uppräckas både till själ och kropp. Det har på den allra senaste tiden blifvit uppstämmt ett mäktigt härskri mot dryckenskapslasten, som säges utsuga folkets mærg och dömma det till allmän undergång. Vi kunna icke säga om tillståndet är sämre än förr — vi knappast tro det. Men hvad ingen kan neka är att begäret efter rusgifvande drycker är större här än i de allra flesta andra länder, att det alstrar elände, försöfnings och däsighet, som fordra kraftiga medel för att motverkas, och att en allvarlig disciplin med fysiskt hårdande sysselsättningar under en sund och tillräcklig näring är en bättre befrämjare af nykterhet än de salvelsefullaste nykterhetspredikningar. Den svenska arbetaren har i hög grad den seghet

som följer af ett starkt utveckladt bensystem, men han är mycket bristande i den musklernas spänstighet som ger drift och fart åt de mekaniska förrättningarna. Kan detta arbetslymne omskapas — och vi tro att det kan och skall så ske genom väl ledda kroppsöfningar och hand i hand med den fortgående intellektuella uppfostran — så skall nog den förökade afkastningen af det kroppsliga arbetet, särskildt hvad jordbruket beträffar, inom ingen aflägsen framtid återgälda de ökade miljoner som kostas på vårt försvarsväsende.

Ur denna synpunkt är det som försvarsfrågan bör skärskådas, och som särskildt de komiterades arbete måste bedömmas för att bedömmas rättvist. Vi veta att de stora siffrorna, både hvad öfningsdagar och penninganslag angår, redan väckt och nästa år ännu mer skola väcka förargelse och motstånd. Vi säga icke att detta förslag till ny härordning ovilkorligen skall af nästa riksdag antagas, så vida landet icke skall gå under, och det är möjligt att de politiska vindarne vända sig, så att vi ännu långa tider kunna hjälpa oss fram med vårt indelningsverk och våra trettio dagars bevärningsöfningar, så länge den goda ekonomiska ställningen i landet tillåter oss att betala båda delarne långt mer än de äro värda. Men det våga vi säga utan fruktan för vederläggning, att om kongl. maj:t, såsom sannolikt är, nästa år framlägger sitt förslag i nära öfverensstämmelse med komiténs betänkande, så kan riksdagen icke med fog säga att den icke fått ett godt och värdigt svar på frölidets års framställning. Riksdagen kan utan tvifvel åtra sig, vare sig i följd af tillstötande omständigheter eller af en nyck: sådant har hänt förr och kommer nog att hända hädanefter. Riksdagen kan då i underdånighet aflägga sin syndabekännelse och förklara, att det icke var dess mening att talet om ett betryggande försvar skulle tagas så på allvar; den kan ärligt bekänna, att de stora orden om fosterlandskärlek och medborgerliga skyldigheter endast voro ett officiellt talesätt, för att på ett vackrare sätt uttrycka att man ville slippa ifrån sjelfva saken; den kan också säga att landets krafter icke för tillfället tillåta det att bygga sitt försvar på nya grunder. Men under inga omständigheter lär riksdagen kunna säga att den blifvit sviken i billiga förväntningar, och en krigsminister som häri låte pruta med sig på hvad han en gång förkla-

rat nödvändigt skulle dermed ohjelpigt hafva förverkat, icke blott de bildade samhällsklas- sernas utan helt säkert äfven hela allmogens aktning och förtroende.

Litteratur.

Minnesteckning öfver Hans Järta, föredragen på Kongl. Vetenskaps-Akademiens högtidsdag den 31 Mars 1874 af Louis De Geer. Stockholm 1874. P. A. Norstedt & Söner. Pris 80 öre.

Detta minnestal, som efter det muntliga föredraget utförligt refererades af pressen men i tryck innehåller mycket som då måste förbigås, har i flere afseenden rätt till vår uppmärksamhet. Icke allenast återfinnas deri alla de egenskaper som gjort L. D. G:s författareskap kärt för den svenska allmänheten, en ren, enkel och flädfri elegans i förening med denna lätta och aldrig sårande qvickhet hvilken vitnar lika mycket om ett odladt hjerta som om ett odladt förstånd, endast att dessa egenskaper med åren mognat och antagit stadga; men det är statsmannen som dömmar öfver statsmannen, upphofsmanen till 1866 års riksdagsordning som tecknar upphofsmanen till 1809 års regeringsform. Redan detta ovanliga sammanträffande, för att icke tala om andra omständigheter, måste vid detta minnestal i hög grad fästa allmänhetens deltagande.

Det är skada att de tryckta exemplaren icke innehålla en afbildning af den ypperliga medalj som Vetenskapsakademien låtit prägla öfver talets föremål, så att Hans Järtas sällsynt rena och ädla anletsdrag äfven genom teckningens konst blifvit bragta inför läsaren. Vi hafva sällan sett en vackrare skådepe- ning öfver ett vackrare föremål, eller en menschlig gestalt som ännu långt in i den sena ålderdomen på ett klarare och mer fängslande sätt återgifvit anden och karakteren.

Minnestalaren erinrar i början att Järtas verksamhet icke var egnad åt något af de fält hvilkas odling närmast utgör närmaste föremålet för Vetenskapsakademiens verksamhet, »men främmande för dem må dock ej aktas den hvilken så som Järta häfdat det andligas rätt och sökt efter allt som kunde stärka och föröka den mensklighetens lifvande kraft, hvilken ensam danar män som utföra något stort, vare sig inom handlingens, konstens eller vetenskapens område».

Men det är icke blott det som gör Järta väl förtjent af ett vetenskapligt samfunds

hyllning, och som skulle hafva, bland dem hvilkas hundraåriga födelse kunnat ifrågakomma att firas, gifvit ett företräde åt historieforskaren, åt statsmannen, framför mången naturforskare och vetenskaplig fackman. Ingen forskning kan i längden lefva utan politisk frihet: den kan intill en viss gräns vara förenlig med andra regeringssätt, och till en viss tid äfven af enväldet uppbäras för vissa särskilda ändamål; men förr eller senare kommer en stund då något ställer sig i vägen, och då betraktas vetenskapsmannens verksamhet med misstro, om icke med öppen ogunst. Det tidskifte som närmast föregick Hans Järtas mannaår var ett sådant, då, så vidt det af landets regering berodde, all andlig kraft var fängslad eller vingklippt; 1809 års revolution återgaf friheten äfven åt forskningen, och från den stunden började åter ett nytt lif för den svenska vetenskapen.

Minnestalare och biografer öfver Järta hafva icke fattats, men nya källor hafva öppnat sig för den senaste lefnadstecknaren, som förut icke varit tillgängliga. Utom tillgången till några andra efterlemnade bref och handskrifter har friherre De Geer kunnat begagna en af en nu lefvande enskild man, hr justitierådet Södergren, i icke mindre än nio starka band »samlad skatt af hvad Järta tänkt och skrivit». Samlaren har handlat så närmast af personlig beundran för Järtas snille och karakter, kanske stegrad genom någon tillfällig öfverensstämmelse i betraktelsesätt och öfvertygelser rörande allmänna angelägenheter, men han har på samma gång gjort samhället en viktig tjänst, ty en stor del af Järtas författareskap ligger förströdt uti obemärkta tidningsuppsatser, glömda och ofta otillgängliga, under det att produkterna af hans anmärkningsvärda och af alla andra än honom själf högt uppburna skaldskap till en stor del aldrig kommo i typ, utan blott i afskrifter spriddes bland beundrarne af hans sånger.

Järta var en Dalarnes son, och från den bragdrika fosterbygden medföljde honom varaktiga intryck för hela lifvet, och när under hans äldre dagar »från skiljaktiga politiska meningar utgick ett sorl af ogillande kring

hans namn, tröstade han sig dermed, att sedan detta namn en gång ingått i Dalkarlens traditioner, kunde ingen taga ifrån honom deras tillgifvenhet för hvilkas väl han i många år sträfvat och med all aktning för den stockholmska publiken, sade han sig skatta den i Mora högre». I Falu skola insöp han äfven den kärlek till latinets som följde honom genom lifvet och bestämde hans åsigt i undervisningsfrågor; hans studier, i följd af föräldrarnes egen medellöshet bekostade af en vän, landshöfdingen friherre Beckfriis, fortskyndades till den grad att han redan före fylda 17 års ålder hade aflagt sin kansliexamen och dermed avslutat sin egentliga akademiska bana. Minnestalaren anmärker, såsom ett bevis på den uppmärksamhet han i Upsala väckte icke blott genom sin friherrliga börd, att han valdes till Curator Illustris för Vestmanlands och Dala nation och utsågs att delta i en disputationsakt inför Gustaf III. En mera framstående position intog han vid samma lärosäte genom ett slags tyst val, då han 1825 för sina söners uppfostran flyttade till Upsala samt der blef på samma gång ett slags honorär universitetskansler och en chef för det konservativa politiska partiet, hvars banér den tiden fördes högt i lärdomsstad. Ännu under sina sista år, då han efter sin hustrus död 1840 åter flyttat till Upsala, kan man säga att han från sjukängens styrde både opinionen och lärosätet, vid hvilket han i egenskap af lärjunge nästan endast vistats såsom barn, och af hvilket han aldrig mottog någon akademisk grad.

Efter ankomsten till Stockholm anställdes han i Utrikes-kabinettet; lönlös och själf obemedlad, vandrade han icke på rosor, och hans hela måltid utgjordes ofta af en semla, men det oakadt försummade han sällan det franska spektaklet. Det hörde lyckligtvis icke till den tidens gentlemansbegrepp att ungdomen utan afseende på tillgång måste för att häfda sin värdighet öfverlemna sig åt en kalkborgerligt skrytsam vällefnad, men ett fint skick var då ej nödvändigtvis förenadt med vår tids depensiva vanor, och en ung bildad man kunde den tiden utan skada för sitt anseende både gå till fots och släcka sin törst med friskt källvatten; lyckligtvis för fattiga ynglingar kände den tidens seder ingen ting till droskor, seltersvatten och kaféer. Men också får man göra nutidens ynglingar vid 18 år den rättvisan att de icke såsom Järta skriva statsekonomiska brochurer. Möj-

ligen kunna de *ex nobili officio* tillvägabrinda en politisk opinionsyttring; så vidt inga särskilda studier fordras, är det då en lätt och angenäm pligt för den blifvande medborgaren, *hvilken framtiden tillhör*, att på detta sätt deltaga i reglerandet af sitt lands angelägenheter, men Järta skref vid denna ålder om mynt- och kreditväsendet, det senare säkert utan all personlig erfarenhet: förmodligen hade han aldrig utfärdat en vaxel eller revers, än mindre blifvit lagsökt för en skräddarräkning.

Järta kunde redan 1792 befordras till andra sekreterare i Kabinettet för utrikesbrefväxlingen, och från hans fyraåriga tjänstgöring der bevarades länge minnet af hans skicklighet och hans fina qvickhet. Men han ville ej öppna enskilda bref på posten och var kanske i öfrigt nog litet höfvisk mot bornerade förmän, hvarföre hans vidare befordran dröjde, och han fann, ehuru utan att hafva aflagt någon juridisk examen, anställning såsom protokollssekreterare i justitierevisions-expeditionen, der hans skicklighet väckte uppmärksamhet hos sjelfva Calonius. Han studerade lagfarenheten på sin tids vis, för med en häradshöfding i Dalarna på ting, och var till och med en tid adjungerad i Svea Hofrätt. Friherre De Geer anmärker, att han, ehuru oexaminerad jurist, blef med tiden en af fäderneslandets lagfarnaste män.

Det är bekant att Järta, den framtida konservative, i sina yngre år spelte en rol som den tiden kom den politiska frondörens ganska nära. Vi säga detta icke i någon ringaktande betydelse — tvärt om — ty sådan kan perukstocksmessigheten vara hos dem som sitta vid makten, att sjelfva fronderiet måste betraktas såsom en förtjenst. Men den tidens rabulism var förenad med verkliga studier och solida karakterer; så var »juntan» i Upsala en härd för allvarsamma filosofiska spekulationer, förutan hvilka den af den de makttegande afskydda och förföljda kantianismen kanske skulle hafva blifvit alldeles förbisedd. Järtas persifflerande qvickhet var lika »mördande som oätkomlig: han kunde med en ordlek ställa den sedliga skröpligheten hos de högst uppsatte i öppen dag, utan att någon mäktade anfälla honom, och i den bekanta skriften »Några tankar om sättet att upprätta och befästa den urgamla Franska monarkien», som utgafs i oktober 1799 och hade sådan afgang att 1700 exemplar såldes inom fjorton dagar, hade han med en

sådan förvillande grad af uppriktighet förordat just de anstalter och åtgärder som vidtagna af de svenska myndigheterna mest öfverklagades, att det för de maktgärande måste vara lika vanskligt att åtala skriften som att låta den passera oanmärkt. Man inskränkte sig också till att konfiskera hvad som fans gvar af andra upplagan. Järta spelte vid 1800 års riksdag en betydande rol såsom ett slags chef för den yngre riddarhusoppositionen och verkade der för många frisinnade åtgärder som sedan blifvit vidtagna. Vid anledningen hvarföre han afsade sig sitt adelskap behöfva vi här så mycket mindre uppehålla oss, som äfven en annan författare, —Im—, i sitt arbete »Några anteckningar från våra ständsriksdagar 1809—1865» derom nyligen lemnat en exakt underrättelse. Friherre De Geer anmärker de parlamentariska formernas ringa utveckling den tiden mot nu; derpå hafva vi i alla historiska urkunder från den tiden slående exempel, och af alla politiska framsteg som vi gjort sedan seklets början är intet större än ordets och omröstningens genom allmängiltiga former betryggade frihet. Konungen förklarade, till bevarande af ridderskapets och adelns värdighet, att då Järta framhårdade i sin afsägelse, hade hans protokollssekreterarefullmakt, som lydde på friherre Hans Hjerta, med det samma förfallit, ehuru Järta sjelf i den officiella tidningen tillkännagaf, att ehuru han förändrat sitt namn till skrifsättet men ej till uttalet, han, som efter denna namnförändring var samma person som förut, alldeles icke menade att de enskilda afhandlingar han förut ingått skulle komma att till kraft och verkan upphöra.

Vi känna af Malmströms »Grunddragen af Svenska Vitterhetens häfder» historien om den famösa musikprocessen i Upsala, då G. A. Silfverstolpe och några andra vägrade att vid Gustaf Adolfs kröning spela en symfoni som de icke inöfvat. Järta uppträdde som sakkörare i detta mål, och ehuru han beträdde de akademiska fäderna med många juridiska oformligheter samt i sjelfva saken sökte ådagalägga att det musikstycke som de anklagade ville spela, bataljen vid Fleurus, icke kunde innebära någon politisk brottslighet derföre att det innehöll några takter af marseillaisen, lyckades kan icke få någon förändring i den absurda domen, hvarigenom hans klienter blefvo från akademien och staden för alltid förvisade. Mindre bekant är en annan rättegång,

hvilken Järta förde angående ett åtal som konungen befalt mot några adelsmän, hvilka vid 1800 års riksdag, samma dag Järta afsade sig adelskapet, hade på riddarhuset fält uttryck, som konungen ansåg förolämpande mot landtmarskalken. Järtas lysande försvar hade till följd att de anklagade sluppo från saken med några obetydliga böter. I anledning af denna rättegång slogs öfver Järta en i Berlin präglad medalj med inskriften *Ob defensos cives* — för det han försvarat medborgare — och han mottog från den tiden en mängd lönande juridiska uppdrag, så att han aldrig hade sin utkomst bekymmerfriare än under denna tid, då han var aflägsnad ur statens tjänst.

Om hans publicistiska författarskap i tidsskriften »Läsning i Blandade ämnen» har Malmström varit så utförlig att föga derom återstår att säga: Leopold förklarade honom för »ordförande i den svenska prosan», och Tegnér fann hans framställningssätt vara det lifligaste och skönaste som den svenska litteraturen på denna tid kunde uppvisa. Järtas enskilda lif, ehuru ej fritt från husliga sorger — han förlorade 1805 sin första hustru, men ingick kort derefter ett nytt äktenskap — var under denna tid lyckligt, men de moln som skockade sig på fäderneslandets himmel förmörkade äfven hans. »En kraftig ande som Hans Järta», säger hans minnes-tecknare, »kunde icke med armarna i kors se fäderneslandet gå sin undergång till mötes, och upplysande om honom är hvad en samtida antecknat: »Tjänsteförhållanden förde Järta och mig närmare hvarandra. Vi utvexlade under månet åt förtroligheten helgadtt ögonblick våra bekymmer öfver det till upplösning och fall bringade samhället: vi gråto som barn öfver vår oförmögenhet att ej kunna uträtta något, men lofvade hvarandra att vara redo till hvad uppoffring som kom i fråga, när det fordrades och kunde ske, utan att för mycket äfventyra rikets ännu i behåll varande lifskrafter. Vårt beslut smittade ifrån sig, såsom en elektrisk gnista tände det allt som det fick vidröra, och snart hade vår föresats bildat ett parti af frisinnade, ädla och behjertade patrioter.»

Valerius, hvilken stod vid Järtas sida i det konstitutionsutskott som utarbetade 1809 års regeringsform, säger om Järta, att det icke var hans skuld att revolutionen blef, men i väsentlig mon en skuld till honom att den blef sådan, och friherre De Geer ytt-

rar att hans deltagande i denna statshvälfning väl är den del af hans mångsidiga verksamhet hvarigenom han icke blott i största omfattning och varaktigast gagnat sitt fädernesland utan och sjelf företrädesvis framstår såsom en stor politisk personlighet». Vi tro också att Järta betraktade saken på samma sätt, och att minnet af denna politiska tilldragelse just var det som i hans senare år gjorde honom så ytterst skygg för politiska förändringar. Redan såsom rörelseman visade han en märkvärdig återhållande kraft, enligt en af honom sjelf uppsatt berättelse, som icke hittills varit offentliggjord. Friherre De Geer har haft tillgång till den samma; vi sammanfatta efter honom det väsentligaste af dess innehåll.

Redan året före statshvälfningen hade Järta haft förtroende af vissa revolutionsförslag, hvilka han fann omogna och därför afstyrkte. När Adlercreutz i januari 1809 kom till Stockholm, sökte de unga officerare som hörde till revolutionspartiet att vinna honom för sin plan, men innan han lofvade något ville han samtala med någon som närmare kände ställningen, och därför fördes Järta till honom. Adlercreutz, som väl fann nödvändigheten af en förändring, önskade dock framför allt veta, huru vida en ny regering kunde organiseras med utsigt att erhålla tillräcklig fasthet och vinna landets förtroende; Järta svarade honom att han väl blifvit införd i vådliga förtroenden af några unga män, som önskade förändringar, men att ingen plan ännu var uppgjord eller kunde uppgöras, så länge ej någon af statens högre embetsmän ville tråda fram för att rädda fäderneslandet, och samtidigt någon af de närmare armékärorna satte sig i rörelse. Under andra vilkor ansåg Järta den unga militärens ifver att arrestera konungen icke kunna tjena till något annat än att påskynda samhällets upplösning. Adlercreutz gillade detta tänkesätt och afsade sig all andel i företaget. Emellertid följdes Järta med vidare obetänksamma förslag, hvilka han afböjde, under det att han samtidigt sökte bibringa några af statens främsta embetsmän sin öfvertygelse att endast de genom något allvarligt steg, t. ex. ett gemensamt nedläggande af sina embeten, liksom det skedde 1768, kunde hejda konungens dårskap och i händelse af hans fall tillvinna sig det anseende hos nationen, att styrelsen skulle kunna upprätthållas till dess att rikets ständer hunne samlas. I början af februari väcktes på nytt

förslag om konungens arresterande, hvilka af Järta afstyrktes, men den 8 på morgonen samma månad erhöll Järta underrättelse att de sammansvurne i hemlighet för honom beslutit att samma dag sätta sitt förhållande i verket. Han begaf sig då till en af dem hos hvilken de öfrige församlades, trängde sig djerft in i deras krets, afstyrkte alla brådstörtade åtgärder, då ingen ting var förberedt för en regering, och förklarade slutligen sitt beslut att dela de sammansvurnes öde om företaget misslyckades, men att blifva den förste som uppträdde emot dem, i fall det hade framgång. Äfven vid detta tillfälle lyckades Järta afstyra en illa öfverlagd plan, som kunde hafva slutat med ett konungamord, emedan inga anstalter voro träffade om monarkens vidare förvarande. Sedan Järta deremot erhållit underrättelse om den vestra arméns uppbrott till Stockholm, satte han sig å nyo i beröring med de sammansvurne och uppmanade Adlercreutz att taga del i saken genom att bemäktiga sig konungens person. Flere af regeringens främsta män blefvo under hand underrättade om uppresningen, utan att derom gifva konungen något till känna, och då han från annat håll slutligen erhöi kunskap om saken, samt utfärdade befallning om de sammansvurnes häktande, räddades de från denna fara af Järta, som begaf sig till en af regeringens högsta embetsmän och förklarade honom, att om arresteringen skedde skulle han uppträda till de anklagades försvar och anklaga regeringens egna medlemmar därför att de vetat men för konungen förteगत vestra arméns uppbrott. Detta verkade, och midt i natten öfvertalades konungen under någon förevändning att återkalla arresteringsordren. Under revolutionens utförande stod Järta endast såsom en aktgifvande åskådare på slottets yttre borggård, men tidigt på morgonen samma dag hade han besökt Adlercreutz, hvilken just då beredde sig på gerningens utförande.

I den komité som kort efter regeringens öfverlemnande åt hertigen af Södermanland hade blifvit tillsatt för att utarbete en ny regeringsform var Järta såsom bekant ledamot, men arbetet gjordes icke samfäldt af de komiterade, utan landshöfding Håkansson fick i uppdrag att först utarbete ett förslag, hvilket det var meningen att sedan hertigen blifvit utropad till konung förelägga riksdagen till enkelt antagande eller förkastande; men när planen för de samlade ständerna blef

bekant, väckte den sådan motvilja att den icke kunde fullföljas, konstitutionsutskottet fick till sitt första uppdrag att utarbeta den blifvande författningen, och Järta, som icke längre hade säte i riksdagen, valdes till utskottets sekreterare. Det häkanssonska förslaget lemnades till ledning för utskottets arbete, hvilket derur hemtade några särskilda paragrafer, men Järta hade lemnat en uppsats på de konstitutionella frågor som genom den nya statsförfattningen borde lösas, och denna blef under arbetets fortgång begagnad såsom föredragningslista. Utskottet fullbordade på fjorton dagar sitt uppdrag, och Järta, som hade redigerat hela lagförslaget, skref på en natt, med undantag af en liten del, hvilken samtidigt författades af Valerius, äfvenledes det berömda betänkande som åtföljde förslaget till riksständen. »Och likväl», säger friherre de Geer, »är det svårt att i dessa arbeten upptäcka några spår af hastverk: tvärt om röjer sig öfver allt den omsorgsfullaste noggrannhet.»

Följande rader, med hvilka minnestecknaren för sin del karakteriserade 1809 års regeringsform, hafva för slitandet af en just nu af tidningspressen behandlad konstitutionel tvistefråga ett så stort intresse att vi anse oss böra ordagrant citera dem. »Att regeringsformens uppställning icke är systematisk har påtagligen varit afsigtligt. Utskottet aktade mera på historien än på teorien och utgick från den grundsatsen att icke onödigtvis omskapa de gamla formerna. Men af historien lärer den verkliga statsmannen icke blott hvad som förtjenar att bevaras, utan ock hvad som måste ändras, och 1809 års grundlagstiftare drogo icke i betänkande att ändra sådant som visat sig skadligt. De många förbud och maktinskränkningar som denna grundlag innehåller äro nästan alla framkallade af förvillelser eller maktmissbruk, som vår historia har att omtala, och affattningen af en mängd stadganden har af denna anledning erhållit en nästan polemisk ton.» Skaparen af 1866 års riksdagsordning har således icke åt 1809 års regeringsform, hvilken ännu är nästan oförändradt gällande i allt hvad som rör statsmakternas inbördes ställning och rättigheter, erkänt den karakter af harmoni som man under försöken att bortvisa riksdagens rätt öfver de ordinarie statsutgifterna velat tillägga den samma. Men han är icke sämre för det: äldre än någon af det kontinentala Europas nu gällande

grundlagar, har den under två tredjedels århundrade stått såsom ett värn för folkets frihet, och utan tvifvel, säger friherre de Geer, hafva vi den att till stor del tacka för den politiska utveckling hvartill vi hunnit.

Järta ingick såsom statssekreterare för handels- och finansärendena i konung Carl XIII:s första kabinet, och de angelägenheter han här fick att besörja voro egnade att pröfva den största statsmannaförmåga. Efter flere handlingar af tryckande öfvermod tvang Napoleon Sverige att förklara England krig; Järta var den enda som inom regeringen afstyrkte denna förklaring, och han tog på sitt ansvar alla de i hemlighet vidtagna åtgärder som gingo ut på att göra det förklarade kriget till ett tillstånd af vänskap, med en liffig och inbringande handel. Till att ordna det kustförsvar som icke dess mindre var nödvändigt använde han, till en viss grad i strid med 1810 års statsreglering, det föregående årets öfverskott af tullmedel och mottog af 1812 års konstitutionsutskott för detta behjertade beslut det fullaste erkännande.

Såsom finansman, säger hans minnestecknare, var Järta från början till slut en vän af enkla grundsatser och motsatte sig alla konstlade medel att hämma eller påskynda den naturliga utvecklingen. Han stannade dock icke länge på sin plats och fick sitt entledigande, då han, som strängt höll på grundlagens formella föreskrifter, afhöll sig från att biträda det statsrådsbeslut enligt hvilket riksstyrelsen vid sjukdomsförfall för konungen uppdrogs åt kronprinsen, i stället för att enligt grundlagens uttryckliga föreskrift föras af statsrådet. Han drog sig då till baka till Falun, der han lefde två år under ekonomiska försakelser som endast kunde bäras af en man med hans enkla lefnadsvanor och stolta sinne, till dess att han, efter att hafva afböjt flere andra anbud, mottog landshöfdingeplatsen i Kopparbergs län. Han bibehöll detta embete i tio år; hvad han derunder uträttade både för sitt län och för samhället i det hela, särskildt med afseende på den under hans embedstid knutna föreningen med Norge, tillåter oss vårt utrymme icke här att beröra. Han skattade sitt embete högt och påmint ofta icke utan stolthet att han var Dalarnes höfding. Mot regeringen var han icke sällan fordringsfull och var icke alltid mon om att lyda okloka befallningar. Han hemtade hos Dalarnes befolkning det djupa förtroende till den svenska

bonden som utgjorde ett af grunddragen i hans politiska öfvertygelser. Den dyrbaraste egendomligheten i Sveriges statsförfattning var enligt hans uppfattning ett sjelfständigt och såsom sådant i lagstiftningen deltagande bondestånd; han ansåg till och med Förenings- och säkerhetsakten »till sina grunder och sin syftning friare än 1773 års regeringsform», derföre att bondeståndets inflytande i förhållande till adeln genom den förra författningen förökades. Hvad skulle han väl hafva tänkt och sagt, om han fått upplefva följderna af 1866 års representationsreform? Sannolikt hade han icke erkänt landtmannapartiet såsom en äkta afkomling af det gamla bondeståndet, ty det var den *forne* svenska odalmannen han företrädesvis beundrade.

I afseende på föreningen med Norge uttalade Järta i en till statsrådets ledamöter afgifven promemoria i starka ordalag sina betänkligheter mot en blott personlig union, och han framkastade i denna skrift en tanke, som blifvit å nyo upptagen af de svenska medlemmarne i den sista unionskomitén. Några härfpå syftande rader tillåta vi oss att ur minnestalet citera. »Goda norska hufvuden borde begripa att en gemensam norsk och svensk nationalrepresentation fordras till afgörande af sådana frågor som icke kunna af två särskilda röster, och således möjligen olika besvaras, t. ex. konungaval, förmyndarestyrelse, gemensam beskattning för gemensamma statsbehof m. fl. De böra inse att begge folkens säkerhet påkallar en sådan gemensam representation för att samfäldt återhålla den *styrande* makten, hvilken annars, begagnande gynnsamma tillfällen, skulle med det ena folkets missledda styrka kunna beröfva det andra sin frihet.»

Man kan i den sist anförda frasen läsa Järtas bekännelse, att ehuru högt han älskade den styrande makten, satte han likväl folkfriheten högre, men högre än allt annat den lag som bestämmer bådadas inbördes förhållande. För Carl Johan personligt hyste han en liflig beundran och tillgifvenhet, men han lät aldrig af dessa känslor hänföra sig att i denna furstes handlingar gilla hvad som stred mot hans egna grundsatser, och då han mot slutet af 1815, under uttryckligt förbehåll att få arbeta till samman med Wirsén, mottog ett tillfälligt förordnande såsom statssekreterare för handeln och finanserna, kom det till skarpa förklaringar med kronprinsen rörande hans försök att styra kursen, hvilka Järta kallade

för lekverk, som till intet annat ledde än att förstöra penningar och kompromettera regeringen. Under sådana förhållanden kunde ett samarbete icke på längd bära sig, och Järta återvände till sitt län, der han emellertid kort derefter hade den tillfredsställelsen att genom sitt manligt uttalade ord bidra till att återhålla statsmakterna i den då gängse yrseln att genom utförsel förbud och öfverflödsförordningar förekomma landets undergång. Det tröga svenska folket har ryckvis sådana akuta anfall af pessimism; hade det förunnats Järta att lefva till våra dagar, skulle han hafva fått tillfälle att förundra sig öfver de ständigt nya former det gamla kroniska lidandet vet att ikläda sig: nu mera tänka väl endast högst få människor på att befordra ett sparsammare lefnadssätt genom lagliga inskränkningar i förbrukningen, men så många flere hafva låtit skrämman sig af skoglöshetens röda spöke till att yrka på tvångsåtgärder och inskränkningar i de enskildes frihet att sköta sin egendom, mot hvilka Järta utan tvivel skulle hafva upprest sig med samma beslutsamma allvar hvilket han satte mot de tilltänkta lyxförordningarna och exportförbuden.

Järta stannade tio år i sin befattning som »Dalarnes höfding», och hvad som kom honom att slutligen uppgifva den var långt mindre hans underordnades uppförande än hans öfverordnades. Han blef stäld till rätta för några obetydliga förseelser, hvilkas ansvar han försmådde att hvälfva ifrån sig på sina underlydande, och harmen att se en betydande presterlig befattning tillsatt på annat sätt än han önskade gjorde väl äfven sitt till. För tredje gången såg han sig lönlös, om också icke brödlös, ty riksdagen anlog nu åt honom en pension. Kort tid sedan han tog afsked från sin landshöfdingtjänst började han utgifva den berömda tidskriften *Odalmannen*, för att förfäktas vissa stora politiska och administrativa grundsanningar, hvilka han ansåg väsentliga för bevarandet af fäderneslandets och hela Europas odling. Huru han derunder råkade att stöta sin högt uppburna hjelte för hufvud och föranledde svaromål i Allmänna Journalen, som skola hafva tillkommit på konungens eget föranledande, derom har hans minnestalare lemnat en anmärkningsvärd berättelse. Det var i fråga om det rousseauska samhällsfördraget, detta naturevangeliium för alla tiders radikaler, som han hade fält ett förkastande omdöme;

sjelf var han ingen vän af statsteorier, och han sade sig hafva af Dalarnes allmoge hvad han visste om statens bestämmelse samt om en sann frihets art och kraf. »Jag hade förut blott anat hvad jag nu förstår, nemligen de abstrakta teoriernas oduglighet.» Liksom forntidens vise ansåg han att lagar uträtta föga utan seder, och att ingen konstitution kan gifva ett folk frihet utan andlig och sedlig kultur, liksom heller intet envælde i statsformen kan hindra en odlad nation att verka med en viss frihet. Hans egen åsigt framställdes derföre mindre såsom en strängt deducerad statsteori än såsom »en sjelfständig politisk tro, öfverensstämmande med hvad han under sitt offentliga lif känt och erfarit».

Det förekommer oss icke otroligt att Järta vid sin politiska trosbekännelses bildande kan hafva tagit något intryck af den franska reaktionslitteraturen, och hvarför skulle han det icke? Äfven under sin frondörsperiod — om vi få bruka detta ord — var han aldrig någon jakobin; det är otroligt att han, som hade en så vidsträckt beläsenhet, icke skulle hafva lärt känna sådana författare som De Maistre och Bonald, och knappast mindre troligt att hvad godt som finnes hos dessa i många saker vidunderliga men i mycket både varmhjertade och klartänkta skriftställare skulle hafva undgått att anslå hans sympatier. För öfverdrifterna och doktrinraseriet hade hans ljusa och svala hufvud intet rum, och hvad han sett af den svenska allmogen gjorde honom, såsom vi nyss sett honom bekänna, likgiltig för teorier. Visst är att den protest han afgaf mot det borgerliga samhällets betraktande såsom en blott juridisk och konstgjord mensklig institution icke saknar allt berättigande, och det sammanhang olika generationer emellan hvari han satte statens väsende var en framtidstanke, som fått sin bekräftelse af den moderna naturforskningen. Han såg också folkets representanter icke uteslutande, och kanske knappast företrädesvis, i de män som sändas till riksdagarne för att bevilja skatter och votera lagar, utan i hvar och en som uttalar hvad folket har på hjertat, i skalden, vetenskapsmannen, religionsläraren, uppfostraren och konstnären, hvilka alla medverka att höja den nationella känslan och gifva henne uttryck. Äfven qvinnan intog för honom ett betydelsefullt rum i samhället, nemligen hjertat i människokroppen, och säkert såg han i det vekare könet den högsta

vårdaren af sedernas renhet. Den idealism som genomgår Järtas hela statslära, och må hända äfven den afskildhet hvari han på sina äldre dagar lefde från de offentliga angelägenheterna, samverkade utan tvifvel att hos honom utveckla denna ett ädelt sinnesultraism, som kan blifva farlig nog, om den får upphöja sig till orakel. I denna mening utöfvade Järta på den akademiska krets som närmast omgaf honom ett inflytande hvilket icke var odeladt helsosamt, men skulden var mindre hans än fosforisternas, hvilka på sitt vanliga sätt för honom upptände en blind beundrans osmakliga rökoffer. Under den demokratiska rörelse som fick sitt starkaste uttryck i 1840 års riksdag förbittrades mer och mer hans sinne, och de nästan otaliga artiklar med hvilka han den tiden bidrog till *Svenska Biet* gäfvö Carl Johan rätt i det bekanta uttrycket att Järta var mera konungsk än konungen: författaren till 1809 års regeringsform hade säkert den tiden gerna gjort om en stor del af sitt verk, för att bereda den konstitutionella konungamakten ännu ytterligare garantier. »Det må lemnas derhän», säger friherre De Geer, »om icke Järta de senare åren i någon mon misskände sin tids allmänna sträfvan, och förbisåg att äfven den kunde härflyta ur ädlare bevekelsegrunder än trotset mot all makt och hatet till all öfverlägsenhet, samt att den kontinuitet i samhällets utveckling på hvilken han satte så högt värde snarast vinnes genom att småningom och i tid gifva efter för det oemotståndliga.» Men Järta står icke ensam i den ställning han intog på alderdomen: mer än en djupt reformatorisk ande, såsom Hartmansdorff och Wirsén, har blifvit nödgad att mot sin natur ställa sig fientligt till sin tids reformsträfvanden. »Dock äfven detta arbete är nödvändigt, och ovisst är, om menskligheten står i större tacksamhetsskuld hos dem som genomfört nyttiga förändringar, än hos dem som hindrat skadliga.» Följande i sanning ädla och statsmanlika tankar kunna vi icke neka oss tillfredsställelsen att något vidlyftigare anföra:

»Äfven vid de största reformer som verkligen blifvit genomförda har man ofta det motstånd hvarmed de bekämpades till en stor del att tacka för deras välgörande verkningar. Endast derigenom renades de från slaggen, endast derigenom hindrades de att blifva satta i verket för tidigt, eller att sträckas ut för långt, hvaraf alltid uppstår reaktion. Den

återhållande makten i samhället är icke mindre nödvändig än den framdrifvande, och ej sällan ställa sig de ädlaste och djupaste naturerna på den återhållande sidan. Sträfvandet efter frihet och jemnlighet, som vanligen är yttersta roten till begäret efter politiska reformer, ligger inneboende i menskligheten såsom en instinkt. För att framställa anspråk derpå fordras hvarken snille, insigter, själförsakelse eller någon af de egenskaper som dana en stor man. Men den som står på höjden af sin tids vetande, den som förmår att skatta civilisationens redan vunna fördelar, och som vet hur dyrt de äro köpta, huru ofta de gått förlorade, och hur ofta de återvunnits, han tvekar att äfventyra det goda man redan har, han inser svårigheterna att förena det gamla med det nya hvar till man sträfvar, och han eggas till ett kraftigare motstånd i samma mån som han genomskådar tanklösheten och de ofta lumpna bevekelsegrunderna hos rörelsens första upphofsmän.»

Många offentliga befattningar erbjödos Järta, men han mottog blott chefskapet för Riksarkivet, hvars lön han använde till institutionens bästa och de unga mäns hvilka han der förstod att fästa. Hvad han gjort för denna inrättning hör till de vackraste minnen af detta vackra lif. Att väcka och leda unga vetenskapsidkare var hans själs behof. Han hade en tid en plan, om hvilken den som skrifver dessa rader ofta hörde honom med värma tala, att med den skytteanska professionen, till hvilken hans son Thomas nyss blifvit utnämnd, förena ett slags historiskt-diplomatiskt seminarium, ett modernt *Collegium illustre*, för dem som ville ingå i konungens kansli och särskildt i kabinettet för utrikesbrefväxlingen, men denna älskvärda och löftesrika akademiska lärare borttrycktes af en allt för tidig död. Sex år derefter följde honom fadren i grafven.

Strödda underrättelser.

Den egyptiska expeditionen till Central-Afrika. Som bekant är, har kheadiven af Egypten utrustat en ganska storartad expedition, om hvilken löjtnant J. A. Baker, brorson till den berömda upptäcktsresanden sir Samuel Baker, och hans följeslagare på resan till de stora sjöarne, nyligen inför Geographical Society meddelat några underrättelser. Sir Samuel och hans folk hade af infödda köpmän erhållit en uppgift om en segelbar kanal mellan sjöarne Albertnyanza och Tanganyika, ehuru farten är temligen besvärlig och fordrar noggrann kännedom om det trånga farvattnet. Under den diskussion som häröfver uppstod framlades en jmförelse mellan de höjdmätningar som af Livingstone blifvit utförda vid södra ändan af Tanganyika och dem som sir Samuel Baker anställt vid Albertnyanza, hvaraf framgick att båda sjöarnes ytor hade ungefär samma höjd öfver hafvet. Detta förklarar också Stanley's uppgift att floden Russizi rinner in i norra ändan af Tanganyikasjön, ty vid regntiden ställa sig vattenhöjderna i båda sjöarne något olika, och den som för tillfället är mest fylld utgjuter då sitt öfverskott i den andra.

De nordamerikanska indianernas skolbesök. År 1872 fans det i öfre och nedre Canadas folkskolor 2,261 indianskabarn, utvisande en ökning af 626 sedan 1869. I båda dessa provinser fortfar den indianska befolkningen att tillväxa.

Rättelse. I N:o 28, sid. 441 mot slutet af artikeln »Den konstitutionella konflikten» har ett *icke* blifvit utelemnadt, hvarigenom motsatsen säges af hvad som skulle sägas. Der står nemligen: »Hr civilministern yttrade sig vid behandlingen af konstitutionsutskottets utlåtande öfver friherre von Schulzenheims motion»; läs: »Hr civilministern yttrade sig *icke*» o. s. v.

Innehåll:

Det nya härordningsförslaget. II.	Sid. 449.
Litteratur:	
Minsteckning öfver Hans Järta, af Louis de Geer	457.
Strödda underrättelser:	
Den egyptiska expeditionen till Central-Afrika, m. m.	464.

Stockholm,

tryckt hos A. L. Normans Boktryckeri-Aktiebolag, 1874.